

М. Черняк, студентка ХНУ, під час свого виступу дала характеристику діяльності політичної партії «Цанковістів» в період стамболовістського режиму (1887–1894), розкрила сутність їх політичної платформи та відносин з іншими болгарськими політичними силами.

Студентка ХНУ Н. Жаданова у своїй доповіді проаналізувала македонський фактор як джерело міжнародної напруженості на Балканському півострові в кінці XIX – на початку XX ст.. У доповіді йшла мова про генезу македонського питання та власне про його роль як дестабілізуючої ситуації на Балканах чинника в зазначений період.

М. Гусєв (студент МДУ) у своїй доповіді схарактеризував погляди населення Болгарії у період Балканських воєн щодо Російської імперії, що дало змогу відтворити та проаналізувати образ Росії у свідомості болгар в досліджуваний період.

Усі доповіді відзначалися жвавістю, інформативністю, викликали конструктивну дискусію. Оскільки круглий стіл проходив в рамках конференції «Каразінські читання», постала необхідність виявлення кращої доповіді. Це почесне звання отримала доповідь аспірантки МДУ ім. М. В. Ломоносова Г. Леонтєва, котра отримала також і премію ім. М. С. Дринова за кращу доповідь з болгаристики.

В цілому можна казати про успішне проведення круглого столу та висловити надію, що подібні заходи відбуватимуться якомога частіше, що сприятиме розвитку балканістики зокрема у м. Харкові.

Об'єднані Візантією в книгарні «Є»*

Пархоменко Марія, Ткаченко Олена

7 грудня 2011 р. у харківській книгарні «Є» відбулась презентація книги «Історія Візантії. Вступ до візантиністики», авторами якої є українські науковці зі Львова та Харкова. Презентацію було проведено харківською частиною авторського колективу – завідувачем кафедри історії стародавнього світу і середніх віків історичного факультету Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна професором Сергієм Сорочаном і доцентом тієї ж кафедри, а також університетської кафедри українознавства філософського факультету Андрієм Домановським.

Презентована книга – результат плідної співпраці вже названих харківських візантиністів, а також їхніх львівських колег, які представляють кафедру історії середніх віків та візантиністики Львівського національного університету імені Івана Франка – Леонтія Войтовича (професор, завідувач кафедри) і доцентів Назара Козака, Ігоря Лильо, Миколи Мельника та Олега Файди. Спільними науковими редакторами видання виступили професори і водночас завідувачі двох спеціалізованих кафедр Леонтій Войтович і Сергій Сорочан, а сама книга по праву може бути названа першим українським підручником з історії Візантії, написаним на сучасному науковому рівні з урахуванням, водночас, усіх вимог, що ставляться до навчальної літератури.

У підручнику йдеться про виникнення, розвиток, розквіт та падіння Візантійської імперії, формування візантійської співдружності націй, історію візантійської церкви, візантійську культуру, мистецтво, економіку, повсякденне життя та ментальність ромеїв. Примітним є те, що автори цієї книги ставлять людину в центр подій та розглядають історію без сухого наукоподібного викладення дат та фактів. Ще одним важливою позитивною характеристикою є яскраві ілюстрації до розділів, вісім кольорових карт, спеціально розроблених для підручника єдиним киянином у авторському колективі – Дмитром Лукіним, прекрасний термінологічний словник, що тлумачить кожен згаданий у тексті термін, явище або поняття, і розлогий список використаних джерел та літератури. Також додатки містять

* Вперше опубліковано у новинарному блозі історичного факультету Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна: <http://istfakkhnu.livejournal.com/46953.html/>, передруковано на сайті «Василевс. Українська візантиністика»: <http://byzantina.wordpress.com/2011/12/14/news-283/>

історію публікацій писемних джерел з історії Візантії, нариси з історії розвитку світового візантинознавства і візантиністики на українських теренах – від XIX століття до сучасності, перелік візантійських грошових одиниць і одиниць вимірів та їхніх еквівалентів.

Варто наголосити саме на навчально-методичному характері видання, можливості організувати за ним ефективну самостійну роботу студентів. Кожен з розділів, виділених, до речі, проблемно-тематично, а не суто хронологічно, супроводжено низкою проблемних питань до тексту, які вимагають не простого механічного відтворення викладеного раніше матеріалу, але його переосмислення, самостійної інтерпретації. Важливу роль відіграють також уривки з історичних джерел, якими супроводжено кожен з розділів. Вони виконують не лише суто ілюстративну функцію, а є самостійним посібником в підручнику, вдало комбінуючи хрестоматію з науковим текстом. У зв'язку з цим важливо відзначити, що уривки з джерел також супроводжено проблемними питаннями, поставленими з урахуванням також відповідних теоретичних знань, набутих студентами під час вивчення відповідного розділу підручника.

Книгу присвячено пам'яті дослідника світової слави заслуженого професора класичної філології Гарвардського університету Ігоря Шевченка, затятого космополіта за переконаннями, який, втім, ніколи не забував і навіть навпаки, завжди підкреслено позиціонував себе саме як українського візантиніста. Далеко не випадково на обкладинку підручника винесено його слова: «Візантія була не тільки багатонаціональною державою, а країною, яка мала величезний вплив на цілий ряд культур – на південноіталійську, сирійську, вірменську, південнослов'янську і східнослов'янську. І на східнослов'янську вона мала вплив від – увявіть собі! – IX і до XVIII століття. Під візантійським впливом перебувала Русь-Україна, цього ж впливу зазнали Петро Могила та Епифаній Славинецький, і навіть – хоч він цього не знав, бо думав, що він є під польським впливом, – гетьман Мазепа. Отже, в цьому розрізі я україніст, і може, це моя перспектива. Мені дає певну перевагу над іншими україністами те, що я бачу речі в загальній перспективі...».

Дійсно, саме «більш широка перспектива» дозволила Ігореві Шевченку створити низку блискучих інтелектуальних нарисів про засадничий вплив візантійської цивілізації на українську культуру – починаючи з передісторії східних слов'ян ще до виникнення Київської Русі і аж до XVIII ст. включно, коли Візантія як імперія вже понад три століття як була мертвою, але Візантія як потужна культурно-цивілізаційна спільнота продовжувала своє існування, яке триває у багатьох аспектах і донині. Переважна частина цих нарисів увійшла до знакової книги науковця «Україна між Сходом і Заходом».

Сама презентація закономірно складалася з трьох частин: виступу Сергія Сорочана, який зупинився на складній долі вітчизняного підручника з історії Візантії, передісторії презентованого видання і головних наукових і методичних принципах написання цього

навчального видання з історії Візантії; доповіді Андрія Домановського, який зосередив увагу на значенні візантійського цивілізаційного підґрунтя в сучасному світі в цілому й Україні зокрема, наголосив на необхідності його поглибленого дослідження вітчизняними науковцями, а також на тих образах Візантії, які постають в сучасній культурі, умовно розділивши їх на «позитивні», «негативні» і «виважені»; відповідей співавторів на питання присутніх у залі.

Варто згадати, що у своєму виступі Сергій Сорочан поставив презентовану книгу в один ряд з узагальнюючою працею київського візантиніста межі XIX – XX ст. Юліана Кулаковського, який задумав, але так й не встиг довести до кінця цілісну багатотомну історію Візантії, видавши лише перші три її томи, у яких виклад доведено до перших десятиліть VIII ст. Сучасні ж спроби написання узагальнюючого українського підручника з візантиністики (Дмитра Степовика (Івано-Франківськ, 2002 р.) і Василя Балуха (Чернівці, 2006 р.)) навряд чи можна вважати вдалими, оскільки за справу одноосібно бралися не фахівці, а зацікавлені аматори, які, до того ж, нерідко обмежувалися простою компіляцією з переважно російськомовних видань часів Російської імперії чи СРСР. Презентований же підручник С. Сорочан задумав ще в середині 1990-х рр., коли у Києві було навіть оголошено конкурс на український підручник з історії Візантії. Конкурс, як то часто буває, завершився нічим, але задум поступово розвивався, творилася структура книги, окреслювалися головні принципи її написання, готувалася основа, до праці над проектом долучалися учні й колеги і, зрештою, «Історія Візантії. Вступ до візантиністики» побачила світ.

Андрій Домановський супроводжував свій виступ демонстрацією слайдів-(де)мотиваторів, кожен з яких покликаний був відображати ту або іншу засадничу характеристику візантійської цивілізації, або ж стосувався певної події з історії Візантії. Вдало долучені до тексту виступу, вони не лише ілюстрували його, але й доповнювали новою інформацією. Не менш яскравими й цікавими були й наведені цитати з праць різних науковців, письменників, політиків, журналістів і громадських діячів, у яких надавалося визначення і давалася оцінка Візантії й усьому «візантійському».

Найбільше запам'яталися дві з них – перша і остання. Перша належить Ігореві Шевченку: «...сприйняття сучасними візантиністами (та й загалом істориками) минулого зумовлене тим, як вони приймають власне сьогодення. Цієї обставини уникнути ніяк не можна, й обов'язок науковця – навіть науковця-початківця – зрозуміти це, примиритися з цим і мірою своїх сил використовувати цю обумовленість, уникаючи її пасток. Це – велика відповідальність, бо образ Візантії, що постане перед нами, зрештою залежатиме від зусиль професійних візантиністів». Важко не погодитися з цим твердженням, але, як зазначив доповідач, І. Шевченко залишився в ньому невиправним оптимістом, бо зусилля фахових

науковців не так вже й сильно впливають на стереотипні уявлення про Візантію й візантійське, що побутують нині в українському суспільстві.

Друга ж – це наведена насамкінець цитата з надрукованої у газеті «День» рівно 7 років тому, 7 грудня 2004 р., під час Помаранчевої революції, статті Олександра Литвиненка «Візантійський орел – символ «оксамитових» революцій»: «Цікавий феномен: упродовж 1997–2004 рр. відбулася низка успішних і не зовсім «оксамитових» («квіткових») революцій в країнах Східної та Південної Європи. Демократія перемогла в Болгарії, Сербії, Грузії, і, скоріше за все, в Україні... ці країни об'єднують... домінуюча православна... традиція і загалом належність до так званого поствізантійського культурного кола. Саме посланці Константинопольського Вселенського патріарха повернули ці народи свого часу до християнства, і саме Базилевс та Імперія Ромеїв загалом сформулювали основи політичної традиції. Саме вони принесли на нашу терени основні політичні ідеї та категорії. З часів падіння Царграда минуло вже понад 650 років, але орли Константинополя, за образним висловом одного з колег, ширяють у нашому небі ще й досі. Парадоксально, але саме хвиля «квіткових» революцій дозволила побачити примару цих давніх і дивних птахів та почути їхній майже згаслий у височині клекіт. ... Майже спільні за завданнями, рушійними силами і сценарієм, такі революції відбулися одночасно в історичному вимірі виключно лише в поствізантійських країнах...». І трохи далі за текстом: «...народне прагнення до Справедливості – основа політичної ментальності поствізантійських соціумів... Саме за Правду, за відновлення потоптаної справедливості виступили люди у Белграді, Софії, Тбілісі й Києві».

Виявляється, можливою є й така, на перший погляд, абсолютно парадоксальна інтерпретація візантійського культурно-цивілізаційного впливу на Україну та інші країни поствізантійського кола. Втім, як зазначив виступаючий, така інтерпретація є парадоксальною лише саме на перший погляд, і сучасні події в Російській Федерації, яка пережила за кілька днів перед презентацією, 4 грудня 2011 р., «керовані» вибори до Державної Думи, цілком можуть свідчити, що головним підґрунтям протестних настроїв і головною рушійною силою виступів у сучасному російському соціумі є саме, послуговуючись словами О. Литвиненка, «народне прагнення до Справедливості». Візантія, як бачимо, продовжує залишатися актуальною навіть в контексті поточних політичних подій, і цілком зрозумілими є причини, через які найбільш відомим і обговорюваним у російському суспільно-політичному просторі історичним науково-популярним фільмом став одіозний проект о. Тихона (Шевкунова) під назвою «Гибель империи. Византийский урок». У цьому контексті важливою видається висловлена А. Домановським думка про необхідність українського бачення Візантії, виведення її з суто імперського, російського і ортодоксально-православного контексту, у якому вона побутує до сьогодні в суспільно-політичному сприйнятті.

На нашу думку, презентований підручник цілком може виконувати й таке, поза сумнівом, глобальне завдання, як (від)творення інакшої грані Візантії, відмінної від тієї, що вкладається у сумно відому формулу «Православие – Самодержавие – Народность».

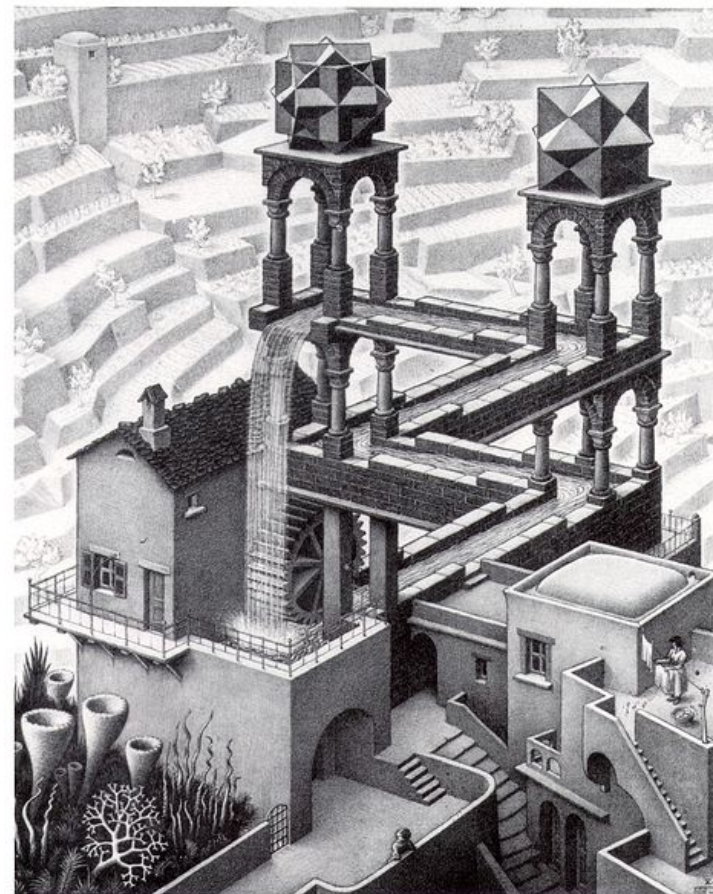
У дещо іншому контексті цю думку продовжив Сергій Сорочан, який наголосив на важливій концептуальній новачці презентованого підручника, у якому homo byzantinus – людина візантійська – постає у багатоманітності історико-цивілізаційно-культурних проявів і вимірів. У «Історії Візантії» дослідники спробували відтворити складний багатовимірний світ візантійців, що його неможливо звести лише до якоїсь однієї грані, якою б важливою вона не була. У центрі викладу стоять не абстрактні соціальні, політичні, економічні, ідеологічні, релігійні тощо процеси і явища, а саме людина, вилетена до тканини історичного візантійського суспільства різних періодів. Цей засадничий принцип було реалізовано С. Сорочаном у ще одному навчальному виданні з візантиністики, яке також побачило світ 2011 р. – посібнику «Византия. Парадигмы быта, сознания, культуры» (Харків, 2011 р.). Зміст книги, як бачимо, розкриває вже сама її назва, а про високий науковий і методичний рівень видання може свідчити хоча б той факт, що вона здобула цього року престижну премію пам'яті митрополита Московського і Коломенського Макарія (Булгакова) за номінацією «Підручник або навчальний посібник».

Не бракувало під час презентації й питань, і зустріч, запланована на початку на 30-40 хвилин, тривала у підсумку понад півтори години. Відповіді, зазначимо, нерідко були не менш цікавими, ніж початкові виступи. Питання стосувалися тематики наукових досліджень кожного зі співавторів підручника, оціночними характеристиками візантійського впливу на українську культуру, імперської складової сучасного сприйняття візантійської спадщини в Росії, присутності Візантійської імперії в Криму і археологічних розкопок пам'яток візантійської доби в Херсонесі тощо.

Запам'яталося питання Владислава Яценка про те, чи не було створено підручник «на спір», подібно до того, як було написано вже згадувану книгу «Україна між Сходом і Заходом» – Ігор Шевченко якимось зауважив це у бесіді з Лукашем Ясіною, про що йдеться у книзі «Затятий космополіт». Відповідаючи на це питання А. Домановський зазначив, що написати таку книгу «на спір», та ще й великим авторським колективом, а надто – здобути ухвали Вчених рад двох університетів і гриф Міністерства освіти і науки України – завдання, непосильне, мабуть, навіть для Ігоря Шевченка. Натомість є інші візантиністичні проекти, які справді робилися «на спір». Він згадав, зокрема, діючий на блогівій платформі wordpress сайт «Василевс. Українська візантиністика», який початково було створено ще у вересні 2006 р. у відповідь на закиди окремих російських колег, що дієвий візантиністичний сайт в Україні неможливий, бо не існує самої української візантиністики як такої. Нещодавно ж блог посів перше місце в народному голосуванні на Конкурсі українських блогів BUBA-2011 (Best Ukrainian

Blog Awards), і цю перемогу також було здобуто саме «на спір», бо конкурувати «Василевсу» довелося з інформаційними ресурсами, присвяченими значно більш актуальним у житті пересічної сучасної людини темам, ніж візантинознавство, а саме політиці, спорту, музиці, фотографуванню тощо.

Насамкінець науковці висловили щирі подяки всім, кого зацікавила презентація книги, а головне – співробітникам згуртованого колективу харківської книгарні «Є», завдяки яким стала можливою ця презентація, як, власне, і сам успішний проект зорієнтованого на українську книгу, українську культуру й українського читача книжкового магазину в Харкові. Присутні ж мали змогу придбати «Історію Візантії» відразу після презентації, чим кілька осіб відразу скористалися, попри те, що ціна підручника є, зрозуміло, не єдиним, але чи не найбільшим його недоліком – майже 215 грн. Втім, можна впевнено стверджувати, що ці кошти покупцями було витрачено не марно, бо книга цілком вартує того, щоб увійти до кола читання сучасного українського гуманітарія – історика, мистецтвознавця, літературознавця, філософа, культуролога etc – й прикрасити собою його книжкову полицю.



***Теми магістерських
дипломних робіт,
захищених в 2012 році***